

Управління культури і туризму
Донецької обласної державної адміністрації
Донецький обласний
навчально-методичний центр культури

Методичний посібник та довідкові
матеріали

«Історія українського народного танцю»

Краматорськ
2020

Управління культури і туризму
Донецької обласної державної адміністрації
Донецький обласний
навчально-методичний центр культури

Методичний посібник та
довідкові матеріали

«Історія українського народного танцю»

Краматорськ
2020

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ.

Методичний посібник та довідкові матеріали щодо **історії українського народного танцю**: для використання в роботі клубними працівниками / Донецький обласний навчально-методичний центр культури; [укладачі: **Козирєва А.А., Бурлей Л.О.**]. – Краматорськ, 2020. – 58с.

Редактор – **Армяновська Н.О.**, директор комунальної установи культури «Донецький обласний навчально-методичний центр культури»

У даному методичному посібнику розкриваються особливості танцювальної лексики з урахуванням характерних рис танцювальної культури історико-етнографічних регіонів України, тонкощі побудови композиції українського танцю, характерні манери його виконання для відродження, збереження та збагачення національної культури шляхом залучення підростаючого покоління до хореографічного мистецтва українського народу. Посібник буде корисним для працівників закладів культури.

© «ДОНМЦК»

ЗМІСТ

ВСТУП	6
ЩО ТАКЕ НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ?	8
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ	9
ХРОНОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ	10
КЛАСИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ	20
ЕТНОГРАФІЧНІ ЗОНИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТАНЦІВ	23
ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ	25
ОСНОВНІ РУХИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ	44
ВИСНОВКИ	49
ДОДАТОК	52
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	56

ВСТУП

В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблеми відродження національної культури, залучення молоді до її духовних скарбів.

Визначне місце в системі формування національної свідомості українців, поряд з народною піснею, посідає український народний танець.

Український народ протягом століть створював самобутню культуру, яка відбиває його багатогранне життя. Одним з її найцінніших скарбів є танцювальне мистецтво. Кращі художні зразки народних танців збереглися і дійшли до наших днів. Серед танців, які побутують тепер, можна відзначити хороводи, метелиці, гопакі, козачки, коломийки, гуцулки, кадрили, польки і ряд сюжетних танців – “Коваль”, “Гречка”, “Льон”, “Лісоруби”, “Опришки”, “Аркан” та багато інших.

Український народний танець, як самостійна частина хореографічного мистецтва, тісно пов'язаний з іншими видами танцю, із загальним історичним процесом розвитку хореографічного мистецтва.

Нині народному танцю українців приділяється найменше уваги. Незважаючи на утворення великої кількості шкіл мистецтв, танцювальних та аматорських колективів, проблема відродження фольклорних зразків: пісень і танців залишається невирішеною.

Українські народні танці підкорюють іноземців переходом від палкої пристрасті, кульмінаційних поривів до спокійної, ніжної течії, адже жіночі рухи часто нагадують водну гладь - то вируючу, то тиху ...

Український танець займає значне місце серед культурних надбань нашого народу. Широка популярність українського танцю в нашій країні та за кордоном пояснюється невичерпним багатством тем і сюжетів, щирістю, життєрадісним запалом, гумором.

У танцювальних образах розкривається національний характер народу, відображаються явища, взяті безпосередньо з його побуту та праці, рідна природа тощо. Наявність яскравих побутових рис і особливостей, поєднаних з віртуозною технікою, надає українському танцю своєрідного колориту. Протягом багатовікової історії народу танець збагачувався і видозмінювався. У ньому

знаходили своє відображення героїзм боротьби, радість праці, ігри, пов'язані з різними порами року, ліричні мотиви.

ЩО ТАКЕ НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ?

Народний танець — фольклорний танець, який побутує у своєму природному середовищі і має певні традиційні для даної місцевості рухи, ритми, костюми тощо.

Народний танець — це стихійний вияв почуттів, настрою, емоцій і виконується в першу чергу для себе, а потім — для глядача (товариства, гурту, громади).

Народний танець — це душа народу, його краса і велич. Зворушливі, ліричні хороводи, запальні побутові танці, образно-тематичні, сюжетні танці розкривають побут, обряди, традиції, буття волелюбного українського народу.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

Історія народного українського танцю тривала, насичена емоціями і переживаннями багатьох поколінь нації. Українські народні пісні і танці славляться в цілому світі завдяки яскраво вираженому національному колориту, силі духу, емоційної насиченості, неповторності мелодії, ритму, рухів.

Історія української хореографічної культури своїм корінням сягає сивої давнини, зокрема до щедрих багатств національного фольклору, що вражають жанровим розмаїттям, неповторністю рухів та композицій, до танцювально-пісенних весняних ігрищ та ліричних дівочих хороводів Київської Русі, до іскрометних героїчних танців відчайдушних козаків і масових видовищ-змагань Запорозької Січі, звідки беруть свій початок славнозвісні козачки, гопакі та патріотично-войовнича танцювально-пантомімічна клятва запорожців на освяченій зброї «Гонта», до самобутнього мистецтва безіменних танцюристів-віртуозів українського театралізованого ансамблю «Па де козак», до народно-танцювальних комедійних інтермедій шкільного театру XVII – XVIII століть, до різноманітних балетних вистав та дивертисментів в кріпацьких театрах заможних

панських маєтків в останні третини XVIII – на початку XIX століть.

Протягом всієї історії українського народу розвивався і збагачувався новими відтінками та настроями український народний танець. Ви знайдете в ньому все: м'який гумор, велич перемог і героїзм боротьби, радість творчої праці і завзяту веселість. Життя українського народу було більш драматичним, ніж веселим. Про це можна судити по піснях і танцях жінок, які журяться через свою нелегку жіночу долю. Чоловіче населення України постійно відображало набіги завойовників, а на жіночі плечі лягав весь нелегкий труд. Козацтво привнесло в пісню і танець тему боротьби і волі, непримиренності до ворогів, волелюбності і життєрадісності.

ХРОНОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

Самобутність, оригінальність хореографічного мистецтва українського народу визначила специфіка життя давніх східнослов'янських племен – древлян, дреговичів, в'ятичів, сіверян, волинян, білих хорватів, бужан тощо, обряди, магічні звертання, заклинання яких були органічно пов'язані з землеробством та анімалістичним культом.

Найдавнішими
слідами танцювального
мистецтва в Україні
вважають малюнки
трипільської доби, де
зображені фігури
людей, які одну руку
кладуть на талію,
а другу заводять за
голову. Такі рухи
зустрічаються і в
сучасних танцях.

Зображення танцюристів і музикантів є й на
фресках Софіївського собору в Києві (XI ст.).

На думку деяких дослідників, срібні фігурки чоловічків з Мартинівського скарбу (IV ст.) передають один із танцювальних рухів: напівприсядку з розставленими широко ногами і покладеними на стегна руками.

Зображення танців знаходимо і в багатьох мініатюрах зі стародавніх літописів. Писемні повідомлення про давні танці дають нам літописці, які називають їх «скакание и топтание», «гульба и плясание», «хребтом вихляние», «плясание и плескание». Літописці-християни називають такі танці «бісівськими», або «поганськими». Це дає певні підстави вважати, що первісні танці були тісно пов'язані з прадавнім богослужінням.

У ті часи найбільш поширенішими на Русі були танці-ігри, мисливські, військові, релігійно культові танці, хороводи, які мали культове походження, побутові і обрядові танці.

Першими хореографами були чаклуни, шамани, друїди. Оскільки члени племені були всі віруючі, танець був абсолютним вираженням всього життя людей.

До релігійних танців відносяться:

1. **Танці-благання** (люди відображали свої прохання до богів: потрібен дощ – благай Небо і Ріки про це відповідними рухами, треба висушити зерно – звертайся у танці до Сонця, захворів соплемінник – благай богів про його одужання).
2. **Подяки**
3. **Календарно-обрядові** (в певній послідовності рухів закодована картина світу – його стихій та людини в ньому. Рух по колу в хороводі символізує обертання Кола – молодого сонця, що вічно перероджується та оновлює все живе. Розпадання великого кола на групи по 12, 8, 4, 2 танцівника символізує зоряне небо – Колесо Сварога, яке повертається навколо стожара; зодіакальні сузір'я, що повільно змінюються. Прохід під аркадою з'єднаних рук відображує морські хвилі (вшанування водної стихії) або густий ліс (вшанування дерев), з'єднані у

зірочку праві або ліві руки чотирьох танцівників відтворюють «хрест» – поділ на пори року.

У справжній своїй красі український танець уперше з'явився на сцені в п'єсі І. Котляревського *«Наталка Полтавка»* (1819 р., Полтава).

Творці національного класичного театру М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський продовжували розвивати драматургічні основи, закладені І. Котляревським. Багатобарвний, емоційно-насичений, іскрометний і лірико-поетичний танець ставав окрасою українських спектаклів. Пісні, масові сцени створювали особливий колорит, а танці виконували вже цілі танцювальні групи, що ще виразніше розкривало душу українського народу.

У 1906 р. створюється театр М. Садовського, в його виставах танець виступає вже не як копія життя, а як органічне художнє узагальнення. Партія кожного виконавця наповнюється емоційністю та

індивідуальністю. Так на сцені класичного театру почалося зародження балетмейстерського мистецтва – перша велич якого – **Василь Верховинець**.

Роботи майстра були насичені народно-хореографічними композиціями, різнопланова стилістика показувала багатогранність українського танцю. В. Верховинець не тільки вводив народний танець у постановки М. Садовського, але й створював вистави-дивертисменти, яким дав назву **хореографічні вечори**.

Балетмейстер-фольклорист мав на меті не просто показати красу танцю, а й створити міцну теоретичну основу для розвитку хореографії. Так була написана **«Теорія українського народного танцю»** – перша систематизована робота.

Гідним продовжувачем справи В. Верховинця став його учень **В. Авраменко**, який продовжував роботу зі збору та розповсюдження українського народного танцю за кордоном. Прагнення і перші паростки, закладені попередниками, дав Україні і

світові найвідоміший колектив – *Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені П. Вірського*, основною метою якого стало збирання, вивчення та збереження національних традицій, звичаїв та обрядів українського народу, створення на цій основі народних танців та нових хореографічних мініатюр і великих полотен із минулого та сучасного життя українців.

Відомі балетмейстери Павло Вірський та Микола Болотов уперше в Україні об'єднали навколо себе хореографічний колектив народного танцю. Організатором і беззмінним керівником ансамблю з 1955 по 1975 рр. був народний артист

СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка – **Павло Вірський**.

Прагнення до різноманітності і виразності танцювальної мови, до її постійного збагачення, до більш точного вибору зображальних засобів виникло у творчості балетмейстера як закономірний результат його невтомних шукань, філософського осмислення проблем життя, як результат експериментів по розкриттю складних сучасних тем. Органічно поєднуючи елементи українського фольклору з класичною пластикою, П. Вірський створив якісно нову танцювальну мову-лексику сучасної української народно-сценічної хореографії.

Образно-танцювальне мистецтво П. Вірського завжди несподіване і яскраве. В його постановках звичні й широко відомі рухи набувають нового емоційного змісту. Канонічні побудови квітнуть свіжими візерунками, традиційні – забарвлюються оригінальними відтінками, неповторним колоритом.

Український танець для П. Вірського – це величезний світ найрізноманітніших емоційних

барв, образів, сюжетів, тем, настроїв, співзвучних нашому героїчному епосу, характерові і духовним багатствам нації.

Й сьогодні викликають захоплення створені Вірським яскраві хореографічні композиції «Ми з України», «Ляльки», «Моряки», «Гопак», «Сестри». Тонким гумором прикрашені танці «Чумацькі радощі», «Ой під вишнею», «Повзунець»; м'яким ліризмом – «Подольночка», легким сумом та романтичністю – «Про що верба плаче». Широко відомі героїко-патріотичні полотна – «Запорожці», «Ми пам'ятаємо» та інші.

Оригінальні пошуки П. Вірського свідчили про те, як багато світлого і несподіваного може відкрити талановитий митець у лексиці та композиціях української народної хореографії, як, майстерно театралізуючи фольклор, можна по-

новому осмислити і перетворити національні сценічні традиції.

П. Вірський звертався до художнього досвіду не лише 1940-х років, а й до здобутків балетмейстерів 20-х і 30-х рр. ХХ ст., до завоювань майстрів народно-сценічного танцю і національного балетного театру, до кращих танцювальних знахідок В. Верховинця і М. Соболя, В.Литвиненка і Г.Березової.

Національна своєрідність, неповторний мистецький стиль постановок П. Вірського зумовлювалися не лише відродженням традицій і широким переосмисленням багатств української хореографії. У розмаїтих танцювальних картинах балетмейстера, поряд з щедрим використанням невичерпних скарбів національної хореографічної культури, надзвичайно широко перетворювалися і

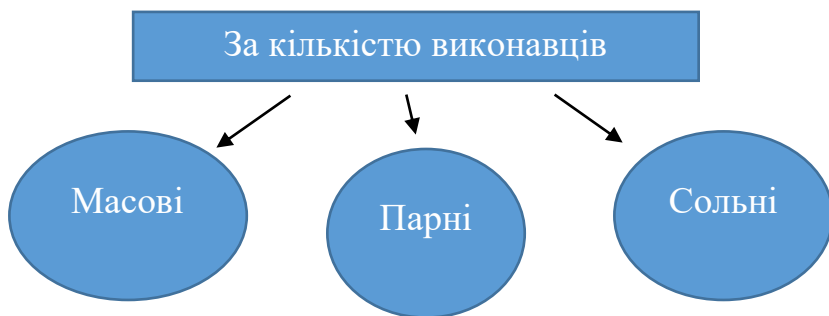
переінтоновувалися різні інонаціональні впливи, найвизначніші художні досягнення музично-сценічного мистецтва.

До сьогодні етнографи ще не зібрали і не описали на належному науковому рівні всі фольклорні танці українців. Перші докладні описи танців подали переважно літератори в художніх творах: Г. Квітка-Основ'яненко, І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Франко, І. Нечуй-Левицький, М. Гоголь, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, Л. Українка та ін.

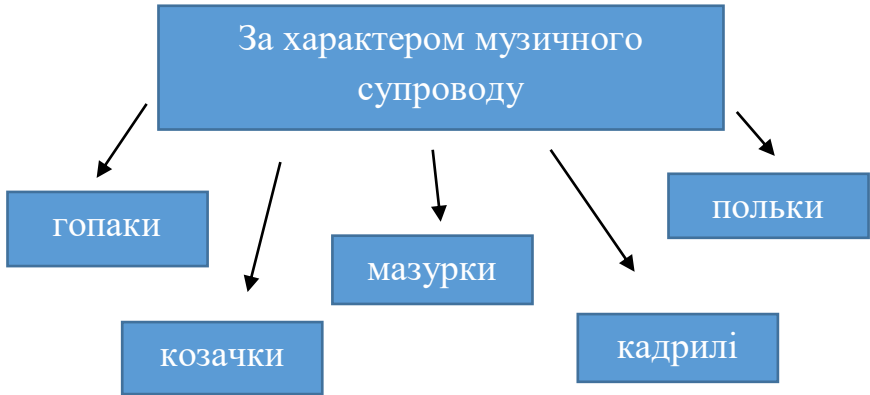
КЛАСИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ

Вивчення зібраного хореографічного і музичного матеріалу дає можливість визначити, що існує декілька класифікацій українського танцю за різними ознаками.

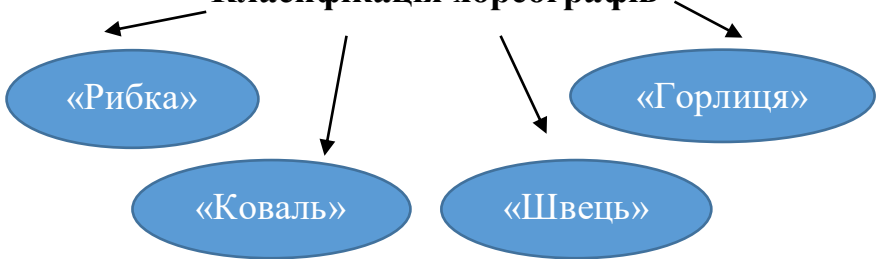
Класифікація (за *В. Верховинцем*)

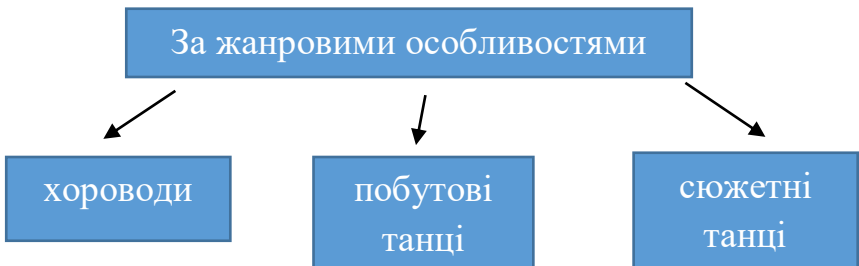
Класифікація музикознавців

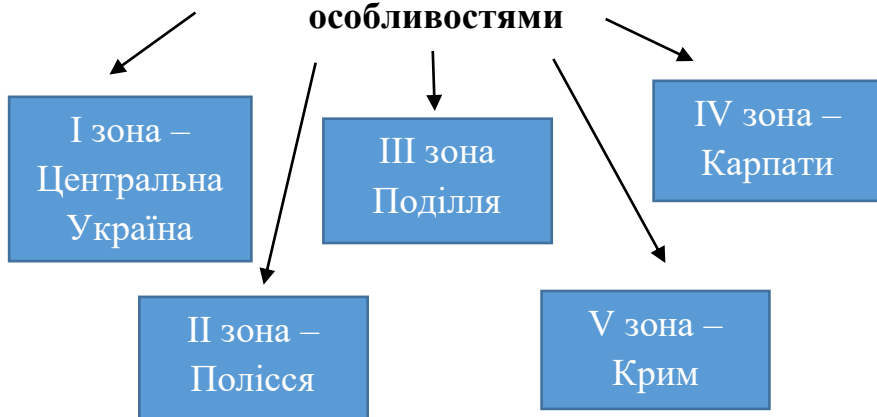
Класифікація хореографів

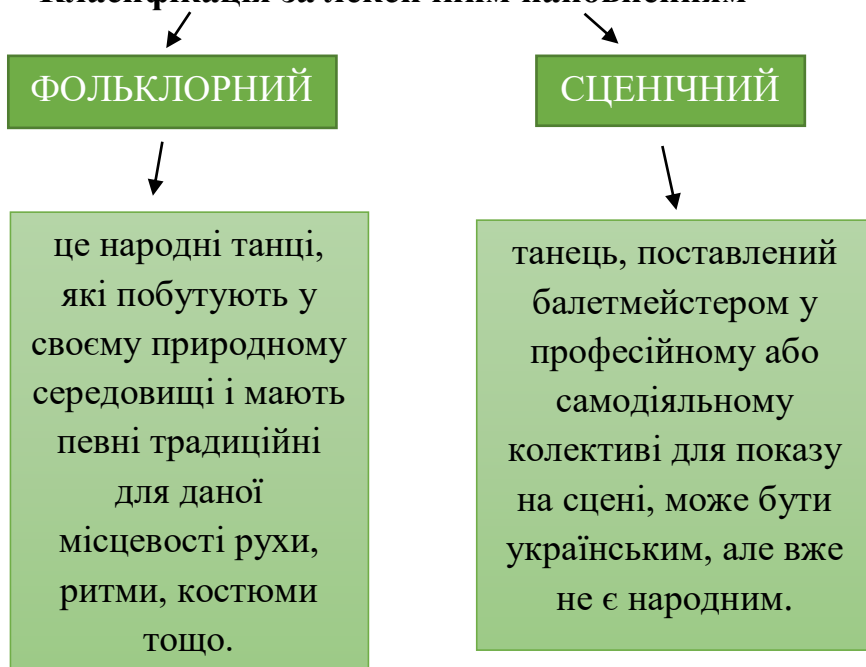
Класифікація (за А. Гуменюком)

Класифікація за етнографічними особливостями

Класифікація за лексичним наповненням

ЕТНОГРАФІЧНІ ЗОНИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТАНЦІВ

Україна – велика країна, і для кожної територіальної зони притаманні свої особливості народних танців.

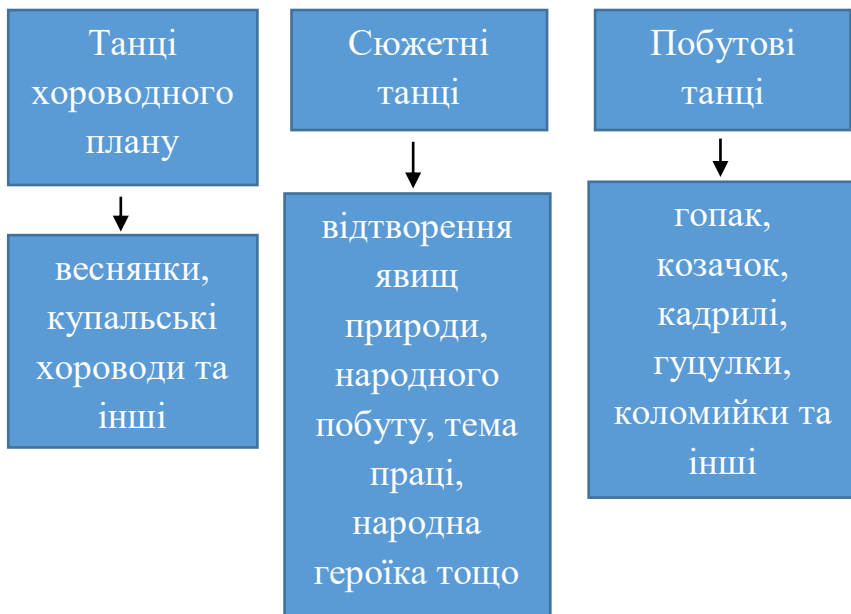
Східна Україна з культурної спадщини близька до Росії, Центральна більш самобутня, а найяскравішою «козацькою» культурою володіє Західна Україна. Відрізняються ці зони за темпом танців, особливостями кроків, стрибків і проходок.

Сьогодні народне мистецтво України можна розділити на 4 зони за їх етнографічними особливостями.

<i>I зона -</i> Центральна Україна	Найпопулярніші танці – гопак, козачок, метелиця, повзунець, запорожці. Великий вплив на формування тутешньої танцювальної культури надали культури Росії, Угорщини, Білорусії, Польщі.
<i>II зона -</i> Полісся	Тут найбільш поширені «прутняк» і «поліський гопак». У малюнках хороводів переважають лінії, змієподібні лінії і кола. Полька будується найчастіше по колу і

	виконується в парах з різними перегинаннями корпусу, поворотами вправо чи вліво, різними притупами, «угинаннями», «вихилясами» та викрутасами. Хореографічна лексика тісно пов'язана з музикою. На творчість Полісся вплинуло сусідство Польщі та Білорусії.
<i>III зона -</i> Поділля	На хореографію Поділля впливала Молдова. Тематика танців цієї зони в основному ігрова та трудова. Серед популярних такі танці як «Марина», «Роман», «Нікола», які побудовані на відносинах між учасниками та ігровому елементі. Тут дуже поширені танці: дев'ятка, варварка, василечки, василиха, клин, подільська купальниця, кривуляк, топорівський весільний.
<i>IV зона -</i> Закарпаття	Танцювальна культура цього району формується великими і малими народами, серед яких бойки, гуцули, буковинці, верховинці, станіславці та ін.

ЖАНРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

Переважна більшість українських танців побудована на одних і тих же рухах, які витворилися з національного темпераменту, місцевого колориту, одягу.

1. ХОРОВОДИ

Хороводи – один із найдавніших видів народного танцювального мистецтва. Виконання їх пов'язувалось колись з обрядовими діями, традиційною зустріччю весни (весняний цикл танців – веснянки, гаївки, гагілки тощо), відзначенням літа (купальський цикл танців), осінній цикл (збирання врожаю тощо), зустріччю Нового року – зимовий цикл (колядки, щедрівки). Нині хороводи втратили своє релігійне значення і в народі побутують як звичайні забави. Вони міцно увійшли в репертуар професійних і самодіяльних виконавських колективів.

Танцюючи хороводи, люди вірили, що запалюють сонце. Образ Сонця – того, що народжується, рухається, вмирає та народжується знову – сприяв створенню багатьох символів у слов'янських танцях.

Жучок – хоровод, де по зчеплених руках, як по мосту, йде дівчинка, що втілює сонце (жучок, що ходить по колу, символізує сонце).

Зайчик (Білоданчик, Янчик, Подолянчик, Корольок, Подоляночка, Ягілочка Красна Панна) – у цьому циклі хороводів «рух Сонця зображався через дії людини».

Рожа – танок, «де сонце виступає в образі дівки Рожі».

За темами хороводи можна поділити на три групи:

I група – хороводи в яких відображаються трудові процеси	«А ми просто сіяли, сіяли», «Мак», «Шевчик», «Бондар», «Коваль» та ін.
II група – хороводи, де відбито родинно-побутові відносини трудового народу	«Перепілка», «Ой, гілля-гілочки», «Пташка» тощо
III група – хороводи, в яких знайшли свій вираз патріотичні почуття народу, оспівується рідна природа	«А вже весна», «Марена» та ін.

Ідеальний зміст того чи іншого хороводу розкривається піснею. У зв'язку з цим для хореографів-практиків текст в обрядових танцях має першорядне значення, бо він диктує хореографічний малюнок хороводу в цілому.

Хореографія хороводів

Часто малюнок хороводу обумовлюється формою викладу тексту: якщо зміст тексту розкривається у діалозі, виконавці розподіляються на дві групи, або з них виділяється соліст-танцюрист, який виходить у центр кола. Коли ж

зміст тексту розкривається у формі звичайної розповіді, то учасники водять хоровод без будь-якого розподілу на групи. Наприклад, в тексті хороводу «*Кривий танець*», говориться про те, що:

*А в кривого танця
Та не вивести кінця,
Треба йому та виводити,
Кінця йому та знаходити і т.д.*

Отже, зміст танцю пояснює його хореографічний малюнок: *лінія, яку описували виконавці, мала вигляд кривої.*

За таким принципом визначаються назви й інших хороводів.

Текст відповідно впливає і на хореографічні засоби учасників хороводу. Так, наприклад, у хороводах, в яких відображаються *трудові процеси*,

основну роль відіграє пантоміма-ілюстрація. За допомогою рухів і жестів розкривається зміст.

В групі орнаментальних хороводів виконавці відповідно до змісту тексту створюють візерунчастий хореографічний малюнок.

В деяких орнаментальних хороводах використовується відповідний до їх змісту реквізит. Так, наприклад, в хороводі «Марена» велике художнє значення має уквітчане гільце, навколо якого учасники виконують тонкі хореографічні візерунки.

Мелодії хороводів, як правило, глибоко змістовні та емоційно виразні. Разом з тим вони дуже прості, а тому й зручні для виконання.

Приклади хороводів

ВЕСНА	
Веснянка «Шум/Тинок»	Танцюристи, беручись за руки, завертаються в коло та пробігають попід піднятими руками останньої пари, що, пропустивши під арку зі своїх рук увесь хоровод, завертаються самі під своїми ж руками. Таким чином складається «живописний тин». По закінченні остання пара повертається зворотно під руками, за ними інша – і відбувається розплітання тину, відновлення ряду. Цей танок, імовірно, був колись заворожуванням шуму зеленої весни: листя на деревах, трав на луках, зелених врун на полях.
Веснянка «Просо»	Імовірніше за все, вона носила магічний аграрний зміст, що додатково підтверджується виконанням її жінками. Перш ніж перейти на забаву при паруванні молоді ця веснянка добре послужила справі конструювання робочого ритму хлібороба-сіяча. <i>– А ми просо сіяли, сіяли, Ой дід-ладо, сіяли, сіяли...</i>

Веснянка «Воротар»	Це містерія «таємних небесних чи весняних воріт, через які проходять високі й досконало нам незнані особи, міфологічні образи – нові люди (народжені), нові істоти, сонце, весна, новий рік, урожай, добробут, щастя, радість та одруження». Головним актом цього дійства є перепустка через «ворота», щоб затримати одну із дівчат. Дівчата стають парами. Перша пара підносить руки вгору і під ними всі інші проходять, стають наперед і собі підносять руки, утворюючи «ворота». І так рухаються по колу. <i>Ой ти, воротароньку, отвори воротенька!</i> <i>Чогось нас з гори кличуть? ...</i>
Гра-веснянка «Мости»	Присутній мотив віддачі дівчини-царівни. Але тут дівчину не просто віддають, але й надають прибульцям право вибирати, кажучи, що молодша сестра гарніша за старшу. Тобто мотив викупу тут пом'якшений і подається як сватання.
Гра-веснянка «Ящір»	Ящір сидить на золотому троні й керує грою, а йому мають привести найвродливішу дівчину:

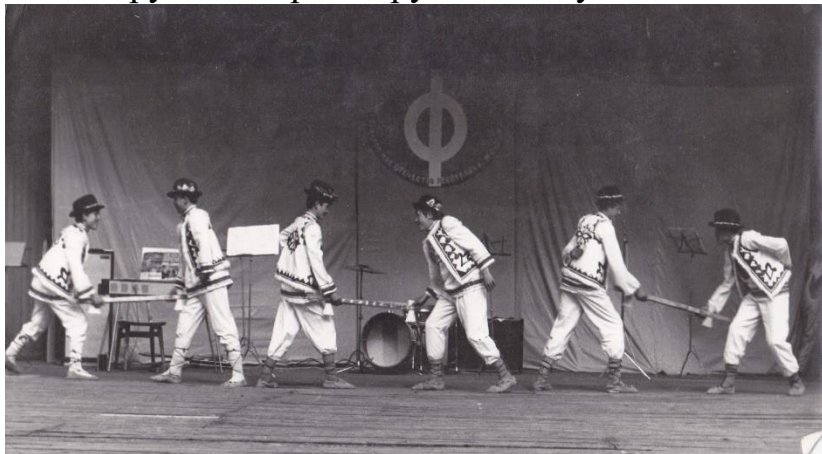
	<i>Сидить, сидить Ящір на золотім кріслі – Гей нам, гей! На липовім денці, у рутянім вінці. Бери собі панну, бери, яку хочеш, Бери, яку хочеш, бери, яку любиш</i>
ЛІТО	
Купальські обряди належать до найтаємничіших феноменів традиційної культури. Поєднання в купальській звичаєвості як праєвропейських, так і індоєвропейських елементів сприяло тому, що сьогодні вона найбагатша розмаїттям варіантів обрядових проявів.	
Русальний хороводний танець «Ой зав'ю вінки»	Дівчата за допомогою віночків – прадавнього символу шлюбу, виплетених з польових квітів, ведуть, співаючи, своєрідний орнаментальний хоровод. Малюнок залежить від ведучої і будується у формі кола, півкола тощо. Створення певних сталих художніх взірців з використанням при цьому імпровізаційних елементів – невід'ємна риса української народної хореографії, яка зазнала подальшого розвитку в сучасному народному сценічному танці.

ОСІНЬ	
Жниварські чи обжинкові пісні є складовими обрядів, пов'язаних із хліборобськими жнивами. Вони завершують календарний цикл.	
Український народний танок «Гречаники» (триндичка)	Усі виконавці вишиковуються по троє: посередині хлопець, а по боках дві дівчини. <i>Гоп, мої гречаники, Гоп, мої білі, Чогось мої гречаники На скорині сіли.</i>
ЗИМА	
Метелиця	У композиції танцю чітко вимальовується тема метелиці – звідси і назва: метелиця, сніговиця, віхола, хуртовина. Жива, запальна мелодія метелиці музичними засобами передає характер стихії цього природного явища. Дівчата, хизуючись перед парубками, одягали кошушки, найкращі хустки. Хороводи чергувалися із зимовими іграми та розвагами (гра в сніжки, штурм снігової фортеці), а також з вертепом різноманітними масовими діями, рядженнями.

2. СЮЖЕТНІ ТАНЦІ

Сюжетний танець — якісно новий, безперечно, вищий щабель розвитку хореографічного мистецтва. Пантоміма тут поступається розгорнутій лексиці, елементи акторської гри мають глибокий підтекст, бо часом зміст танцю необхідно розкрити без тексту.

В сюжетних танцях засобами народної хореографії відображаються конкретні явища з навколишнього життя і природи. Назва танцю визначається його змістом. Так, наприклад, танець «Лісоруби» дістав таку назву тому, що сюжетом його є трудовий процес рубання лісу.

В загальній композиції танців цього типу ясно видно логічний і чіткий розвиток сюжетної лінії.

Щодо тематики сюжетні танці можна розподілити на групи, де основною темою є:

- **праця** («Шевчик», «Коваль», «Косар», «Лісоруби», «Льон» тощо);
- **народна героїка** («Опришки», «Аркан» тощо);
- **народний побут** («Катерина», «Коханочка», «Волинянка», «Горлиця»);
- **окремі явища природи і зображення виробничих знарядь селянина в дії** («Гони вітер», «Зіронька», «Віз» тощо);
- **звичай птахів і тварин** («Гусак», «Козлик», «Бичок» тощо).

В українській хореографії є чимало танців, які мають одну назву, але відносяться до різних жанрів: "Шевчики", "Ковалі", "Льонки" - водночас хороводи і сюжетні танці.

3. ПОБУТОВІ ТАНЦІ

Побутові танці беруть свій початок в хороводах. Цей жанр найстаріший і є основою української народної хореографії. В побутових танцях відображаються істотні риси характеру українського народу: волелюбність, героїзм, завзяття, винахідливість, дотепність, нестримна веселість тощо.

Ці танці супроводжуються мелодіями, дуже різноманітними за характером і ідейно-емоційним змістом, значна частина яких виконується в народі як самостійні інструментальні п'єси.

Побутові танці є невід'ємною частиною щоденного життя народу. Їх виконують на масових вечорах, гулянках.

В побутових танцях народ зовсім відмовився від тексту, залишивши лише окремі вигуки в кульмінаційні моменти танцю.

Хореографія побутових танців

Побутові танці різноманітні за хореографічним малюнком. Побудовані вони здебільшого на танцювальних рухах: «перемінний крок», «тинки», «присядки», «вихиляси», «голубці», «дрібушки», «притупи» тощо.

Групи побутових танців:

І ГРУПА

1. Метелиця

- масовий танець жвавого характеру і темпу;
- виконується в розмірі 2/4 в парі з переплетінням рук і швидким кружлянням, що ним нагадує снігову заметіль (метелицю);
- супроводжується співом з текстами жартівливого характеру.

2. Гопак

- назва походить від вигуку «гоп!»;
- масовий танець-змагання, який у давнину виконувався лише чоловіками, котрі змагалися в стилі, спритності, мужності;
- виконували складні рухи, присядки, стрибки, повзунки, технічне обертання;
- музика підбирається відповідна (2/4), темп помірно-швидкий з переходом у швидкий;

- для постановки танцю потрібно 5 хлопців і 2 дівчини;
- у сценічній обробці гопак має композиційну структуру, яка складається з окремих танцювальних фігур. У чергуванні цих фігур все

підпорядковане тому, щоб зобразити в танці героїку, силу;

- дівчина одягнена в широку спідницю з національним орнаментом, у волосся вплетені стрічки, юнак у широких штаних і білій сорочці.

3. Козачок

- походження назви пов'язане з життям воїнів-козаків (в к. XVI-п. XVII ст. виникла народна драма «Вертеп», де в другій частині

центральною персонажем був козак-запорожець, який добре грав на бандурі, співав і танцював. Цей танець дістав назву козачка);

- виконують тільки попарно, розмір 2/4, без складних трюків;
- участь дівчат додає танцю ніжності, ліричності, м'якості;
- вітається імпровізація, гумористичні елементи.

II ГРУПА

1. Коломийка

- традиційний жанр народної музики. Виник в м. Коломия Івано-Франківської області;
- виконується в супроводі коротких пісень гумористичного характеру, рідше історичного, побутового з аналогічною назвою;
- танцюють попарно або парна кількість виконавців, ставши в коло;
- відзначається багатством танцювальних рухів, барвистістю хореографічного малюнка, жвавим темпом виконання, яскравим колоритом.

2. Гуцулка і верховина

- в музичному відношенні є варіантом коломийок;
- починається з широкого, ліричного за характером вступу у розмірі 6/8 або 3/4. Далі йде звичайна мелодія коломийки.

ІІІ ГРУПА

1. Полька

- полька-танець сценічного типу створюється на основі народних польок з безлічі фігур (до 12-ти);
- використовується принцип змагання («перепляс») між групами виконавців або парами, ускладнюється хореографічний малюнок;
- мелодії польок емоційно виразні і дуже різноманітні за змістом. Багато з них мають конкретну назву: «Тетяна», «Попадя», «Псальма», «Військова», «Соловейко» і т.д.

2. Кадриль

- танець для чотирьох пар;
- складається з багатьох фігур (до 12-ти) і відзначається різними хореографічними варіантами танцю;
- музичний матеріал становлять пісенні мелодії («Ой, не ходи Грицю», «Баламуте» і ін.) в інструментальному викладі, а також мелодії польки тощо.)

3. Горлиця

- широко розповсюджений серед селянства та міщанського середовища, виконувався при дворах козацької старшини, знали його і при дворах польських магнатів;
- сольний танець двох закоханих;
- був відомим уже в кінці XVII ст. (згадує його в «Енеїді» І. Котляревський);
- дівчина, котру парубок запросив до танцю, стає посеред хати (називається горлиця). Парубок танцює навколо неї навприсядки, то взявшись у боки, то плескаючи в долоні, то цокаючи підківками нога об ногу.

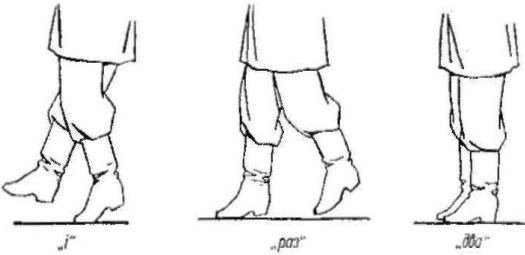
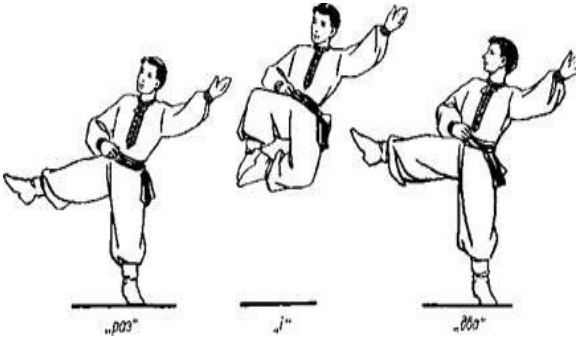
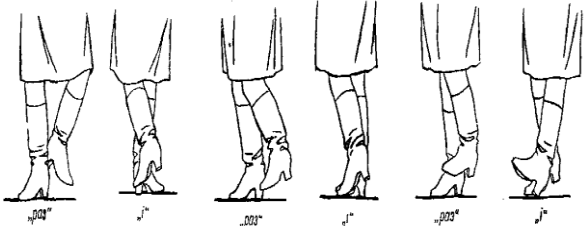
Говорячи про українські народні танці, слід зазначити, що часто один і той же танець у різних місцевостях може мати різні назви. Наприклад, відомий нині український танець «Гопак» має інші назви: «Гоцак», «Козак», «Козачок», «Тропак» тощо.

Танці отримують назви з різних причин. Наприклад, за якимось словом, що часто вживається у пісні, під яку танцюють: від пісні «Ой дівчина — горлиця» назвали танок «Горлицею». Те ж саме з назвою «Полька», що також походить від пісні, а не від того, що ніби він польський танець: він побутує в Україні та в деяких країнах Європи. В одній із таких пісень, яка є супроводом до танцю, зокрема співається: *«Біда польку спокусила — пішла полька за русина...»*.

Так отримали назви і деякі весільні танці: «Дудочка» (*«Діду, мій дударіку...»*), «Журавель» (*«Унадився журавель, журавель до бабиних конопель...»*).

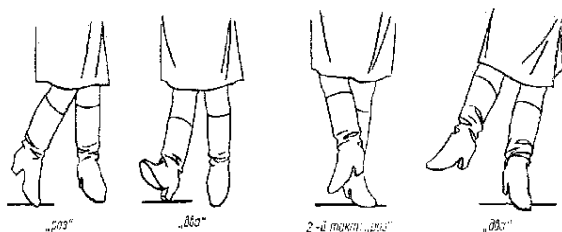
Деякі танці називаються за місцевістю, де вони побутують: «Коломийка» (від м. Коломия), «Гуцулка» (від Гуцульщини), «Микуличинка» (від с. Микуличин), «Лючинка» (від річки Лючинки), «Санжарівка» (від м. Санжари).

ОСНОВНІ РУХИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

1. Танцювальні кроки: • простий танцювальний крок; • боковий крок; • перемінний крок; • ковзний крок;	
2. Танцювальні біги: • простий біг; • бігунець; • біг з підскоком; • танцювальний біг з потрібним притупом;	
3. «Доріжки» (припадання) • доріжка проста; • доріжка плетена;	

4. «Вихилясники»:

- «вихилясник» простий;
- «вихилясник» з вигинанням ноги;
- «вихилясник» з постійним приступом.

5. «Вірьовочка»

6. «Тинки»:

- «ТИНОК» малий;
- «ТИНОК» великий (чоловічий).

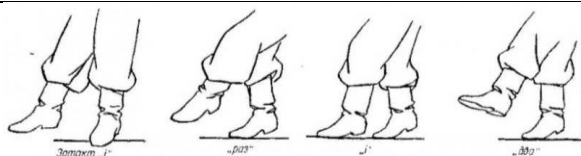

Рис. 81

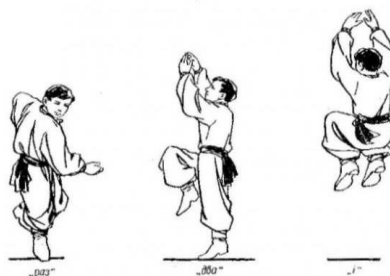

Рис. 82а

Рис. 82б

7. «Голубці»:

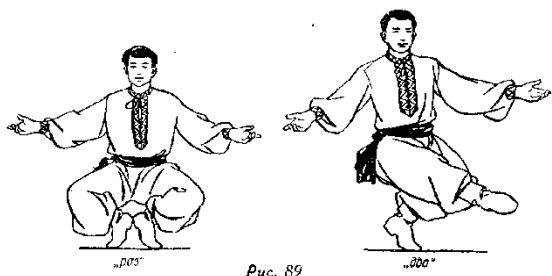
- «голубець» низький;
- «голубець» низький з потрійним «притупом»;

- «голубець»
високий
(чоловічий);
- крок з
«голубцем»;
- «підбивка»
(чоловічий).

8. Присядки:

- проста
присядка;
- бокова присядка
з підніманням
ноги в сторону;
- присядка з
просуванням в
сторону;
- присядка з
виносом ніг
вперед на
каблуки і
розведенням їх
в сторони на
каблуки;
- присядка з
ударом по
халяві;

- присядка з ударом по подошві;
- «повзунець».

9. Танцювальні поклони та запрошення.

ВИСНОВКИ

Культурне багатство України – калейдоскоп народних танців, де за загальною назвою ховаються характерні регіональні відмінності: тропакі, гопакі, козачки, хуртовини, коломийки, в західних районах – свої польки, гуцулки, кадрилі та манера виконання. Наприклад, на Поліссі танцювальні кроки частіші, з прискоком, зовсім не схожі на вільні, «широкі» рухи в танцях степових районів України. Показовим в цьому відношенні є поліський танець «Крутняк» (від слів «крутитися», «крутитися»). Рухи танцю – не по одному колу, а по декількох, швидким дрібним кроком за годинниковою стрілкою. Саме в цьому полягає основна відмінність поліського варіанту гопака від херсонського.

У Хмельницькому, Тернопільському, Дрогобицькому, Івано-Франківському регіонах поширені народні танці ігрового характеру, «що розповідають» про міжособистісні відносини: «Марина», «Микола», «Роман» тощо.

На формування українських народних танців вплинули тією чи іншою мірою всі племена, народи, що брали участь в етногенезі.

Багато танців інших народів, які побутують в Україні, зазнають значних змін як в хореографічному, так і в музичному відношеннях. Зберігши попередню назву і загальні ознаки форми, вони поступово набувають рис національного українського народного танцювального мистецтва.

На сьогодні народні танці під впливом професійних танцівників перестали бути народними, втратили місцеві характеристики і доступність до масового виконання. Сьогодні молодь виконує «українські» танці тільки на сцені.

Тому основним завданням фахівців, які займаються народною хореографією, є не тільки її популяризація, а й найбільш повна і ретельна фіксація оригіналів, реконструкція втрачених зразків, розробка та вдосконалення методик викладання, глибинне філософське осмислення ролі й сутності народного танцю як важливої невід'ємної частини української традиційної культури.

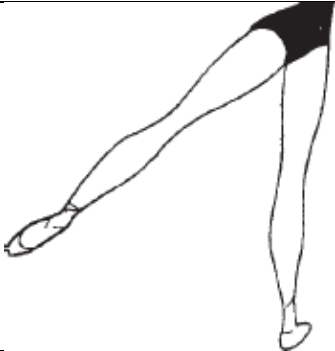
Отже, ми повинні пам'ятати, що національна культура, діючи як природний фактор, зберігає і накопичує енергію своєї нації. Відрив же від своєї гео-культури не тільки сприяє прилученню до чужої культури, але й призводить до відтоку національної енергії на користь іншого етносу.

Кожне заняття з хореографії починається з розігріву і повільного опрацювання різних груп м'язів. Основою будь-якої хореографії є підготовчі вправи екзерсису, які наведені у додатку.

ДОДАТОК

Орієнтовна послідовність вправ біля станка (екзерсис)

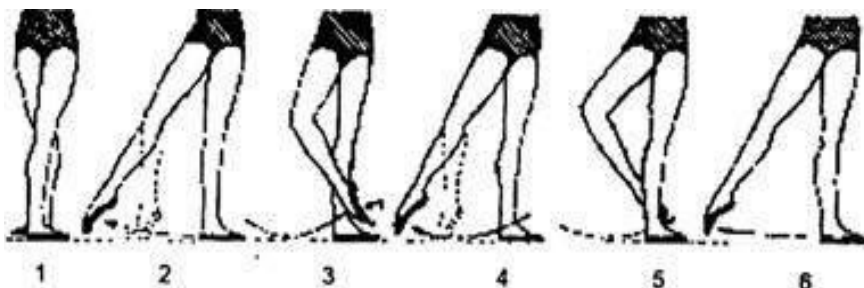
1. Напівприсідання (<i>demi-plié</i>) за всіма позиціями ніг	
2. Глибокі присідання (<i>grand pliés</i>)	

3. Вправи для розвитку рухливості стопи (<i>battements tendus</i>)	
4. Маленькі кидки (<i>battement tendus jetés</i>)	
5. Коло обертальні рухи ногою по підлюзі (<i>rond de jambe et ronde de pied par terre</i>)	

6. Підготовка до "вірьовочки", (ковзання стопою по носі), (*passé*);

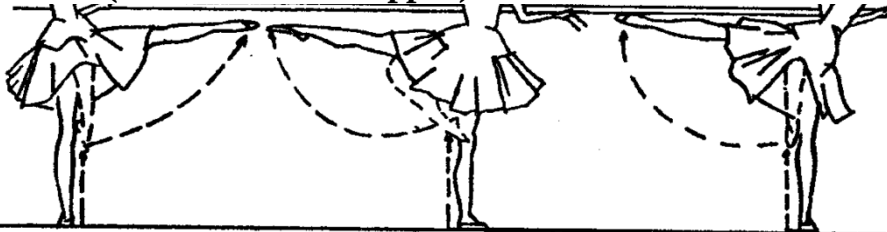
7. Вправи з ненапруженою стопою (*flic-flac*)

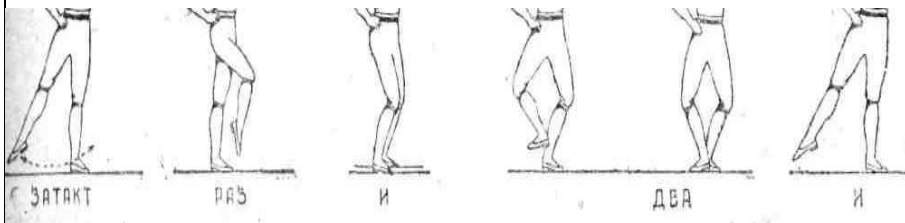
8. М'які розвороти ноги — напівприсідання на опорній нозі з поворотом коліна робочої ноги із закритого положення у відкрите (*battement fondu*)

9. Розгортання ноги на 90°
(*battements développés*)

10. Повороти стопи ("змійка"), (*pas tortillé*)

11. Вправи на вистукування

12. Великі кидки
(*grands battements jetés*)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю./ Боримська Г. -К.: Мистецтво, 1974.
2. Василенко К. Український танець/ К. Василенко – К.: ПІК ПК, 1997.
3. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В. Верховинець. – [5-те вид., доп.]. – К. : Муз. Україна, 1990. – 150 с.
4. Взаємозв'язки та взаємовпливи українського народного танцю і хореографії народів, які мешкають в Україні/ Василенко К. Український танець. — К., 1997. — С. 268-281.
5. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. /Гуменюк А. – К.: Наук. думка, 1968.
6. Гуменюк А. І. Українські народні танці / Гуменюк А. І. – К. : Наукова думка, 1969. – 615 с.
7. Історичні передумови розвитку національної народно-сценічної хореографії Рідна школа. - 2002. – № 4. – С. 71-73
8. Куценко С.В. Виховний потенціал українського народного танцю : навч.-метод. посібник з дисципліни «Теорія і методика українського народного танцю» / упор. С. В. Куценко. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. – 180 с.
9. Програма спецкурсу з українського народного танцю для педагогічних закладів. Мистецтво та освіта. – 2000. – № 4. – С. 38-40.

10. Українська народна хореографія як один із засобів національного виховання. Посвіт: наук. вид. Укр. центру культурних досліджень Міністерства культури і мистецтв України та Київського Національного університету культури і мистецтв, 2000. – Вип. 1. – С. 26-29.
11. Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця: Зб. наук. праць. – Полтава: ПДПУ ім.В.Г. Короленка, 1999. – С. 43-49.

